
Skráning fornleifa vegna hitaveitulagnar frá Hoffelli að Stapa á Nesjum

Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Lilja Laufey Davíðsdóttir

Fornleifastofnun Íslands ses

Reykjavík 2018

FS691-18031

*Forsíðumyndin er af fjárhústóft SF-036:027 í Krossbæ. Horft er til suðurs.
Myndina tók Ragnheiður Gló Gylfadóttir.*

© 2018

Fornleifastofnun Íslands

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@instarch.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

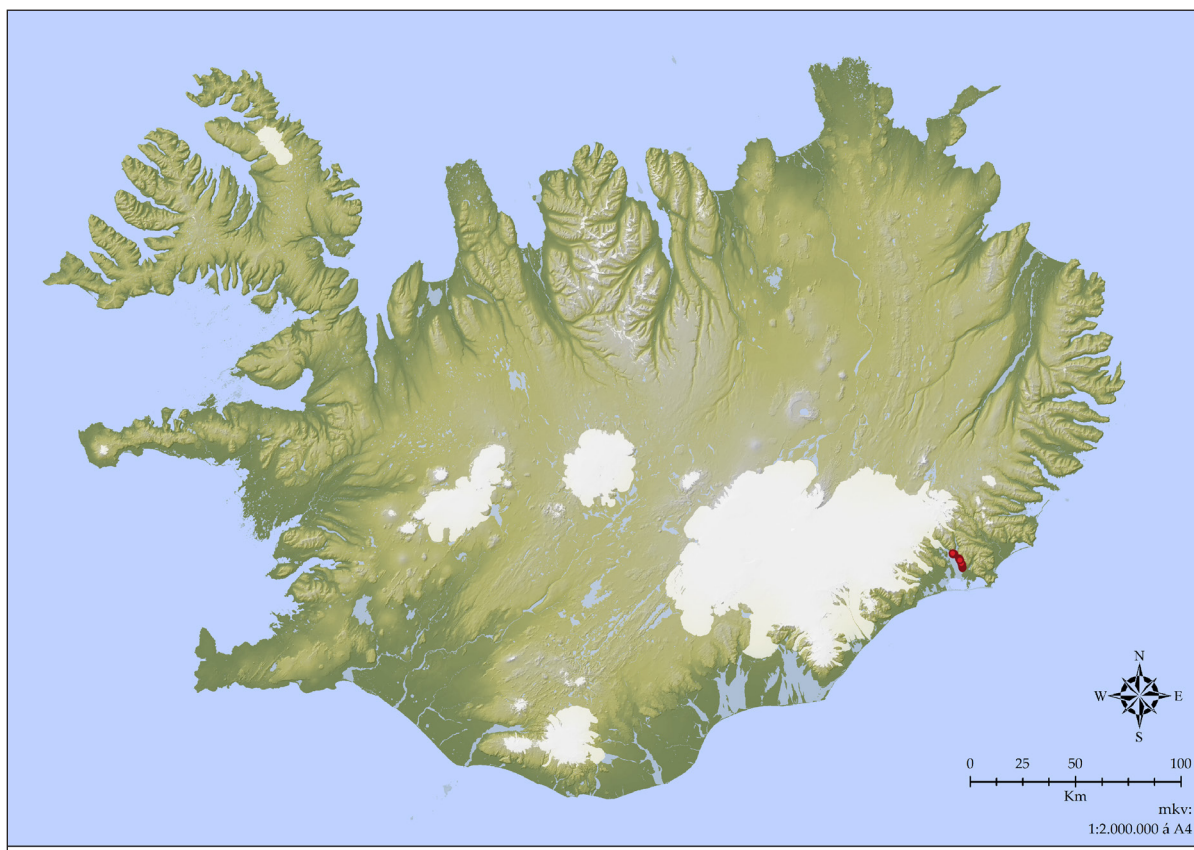
Árið 2015 var skráð um 18 km löng hitaveitulögn frá borholum í landi Hoffells að Höfn í Hornafirði, fyrir RARIK. Verið er að bora eftir heitu vatni á Hoffelli og í tengslum við þá vinnu er ráðgert að leggja nýja heitaveitulögn til Hafnar í Hornafirði. Á síðari stigum hönnunar var ákveðið var að breyta legu fyrirhugaðar lagnar á um 9 km löngu svæði, milli Hoffells og Stapa og færa hana austan við vatnið Þveit. Samkvæmt upphaflegri hönnun var áætlað að lögnin myndi liggja vestan við vatnið. Sökum umræddra breytinga var farið aftur á vettvang árið 2018 og ný lega lagnarinnar skráð. Á sama tíma var tekinn út 30 ha reitur í landi Hoffells þar sem fyrirhugað að gera borholur með tilheyrandi jarðraski. Samtals voru skráðar 21 minjar á þessum svæðum, 13 innan áhrifasvæðis lagnar og átta innan deiliskipulagsreits sem tekinn var úti vegna frekari borunar í landi Hoffells

Efnisyfirlit

1. Inngangur.....	7
2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf	9
3. Aðferðir við fornleifaskráningu.....	11
4. Fornleifaskrá.....	13
SF-033 Stapi	13
SF-036 Krossbær	13
SF-037 Stóralág	17
SF-040 Hoffell	18
SF-621 Fornleifar á fl. en einni jörð	21
5. Niðurstöður.....	23
Heimildir	25
Heimildamenn:.....	26
Hnitaskrá:	27
Minjakort:	28

1. Inngangur

Árið 2015 gerði Fornleifastofnun Íslands úttekt á fornleifum innan áhrifasvæðis hitaveitulagnar sem RARIK hugðist leggja frá Hoffelli í Nesjum að Höfn í Hornafirði. Úttektarsvæðið var um 18 km að lengd.¹ Síðar var ákveðið að breyta legu hitaveitulagnarinnar norðarlega á úttektarsvæðinu og færa austan við vatnið Þveit. Sökum þessa var nauðsynlegt að fara á vettvang að nýju og

Skráningarsvæðið er sýnt með rauðum punktum. Kortagrunnur: Gísli Pálsson.

kanna fornleifar innan áhrifasvæðis legu á umræddu svæði. Í þessari skýrslu eru niðurstöður þeirrar athugunar sem unnin var í marsmánuði 2018. Úttektarsvæðið er alls 9 km langt og liggur frá Hoffelli að Stapa. Að auki var 30 ha svæði fyrir sunnan bæinn Hoffell deiliskráð, þar sem ráðgert er að byggja stöðvarhús og gera nokkrar borholur og brunna með tilheyrandi raski.

Við vettvangskonunnun var gengið skipulega um allt úttektarsvæðið í leit að fornleifum. Skráning á vettvangi var unnin af fornleifafræðingunum Ragnheiði Gló Gylfadóttur og Lilju Laufey Davíðsdóttur og sáu þær jafnframt um úrvinnslu og gerð skýrslu. Allar ljósmyndir eru teknar af skrásetjurum Fornleifastofnunar en loftmyndirnar í skýrslunni koma frá verkaupa og eru frá Loftmyndum ehf. Áhrifasvæði hitaveitulagnar var 50 m breitt, eða 25 m til hvorrar áttar frá miðlínu lagnarstæðis. Alls voru skráðir 21 minjastaðir innan svæðanna, 13 innan

1 Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Birna Lárusdóttir, 2015

áhrifasvæðis hitaveitulagnar og átta innan deiliskipulagsreits sem tekinn var út vegna borunar og stöðvarhúss.

Skýrsla þessi er byggð upp þannig að á eftir inngangi er að finna stuttan yfirlitskafla um fornleifaskráningu og löggjöf hér á landi. Í kjölfar hans fylgir kafla þar sem skráningarkerfi Fornleifastofnunar er útskýrt (kafla 3). Í fjórða kafla er að finna sjálfa skráninguna sem skreytt er teikningum og ljósmyndum og í fimmta og síðasta kaflanum eru teknar saman helstu niðurstöður skráningarinnar. Allra aftast er að finna heimildaskrá, hnitaskrá og kort sem sýna staðsetningu minja á skráningarsvæðinu.

2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhusa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 24. gr. laga um menningarminjar segir m.a.: „Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Komi til björgunargraftar vegna framkvæmda, ber framkvæmdaaðili þann kostnað sem af því hlýst.

Við deiliskráningu sem gerð er í tengslum við deiliskipulög koma oft áður óþekktar minjar í ljós. Að auki geta minjar sem sjást ekki eða illa á yfirborði komið í ljóst við framkvæmdir. Fornleifar eru þess eðlis að seint verður skorið úr með fullri vissu að við tiltekna framkvæmd sé engin hætt á að áður óþekktar minjar finnast við jarðrask. Ef slíkar minjar koma í ljós, eða ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: ÁR-409:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir allar þær fornleifar sem fundust innan hvernar jarðar.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis minjastaðurinn er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hvers kyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvaða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í landshnitakerfi (ISN93). Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum af gerðinni Geoexplorer 6000 og er annars vegar mældur punktur með kennitölu í miðju hvers minjastaðar og hins vegar mæld upp mörk allra merkjanlegra minja. Samkvæmt lögum hafa allar fornleifar 15 m friðhelgað svæði frá ystu mörkum minjastaðarins. Þar sem getur um „heimild um...” t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þótt engar minjar hafi fundist, er engu að síðu tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvaða hann á grundvelli fyrir liggjandi upplýsinga með um 50 m fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga. Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) stórhættu. Þeir minjastaðir sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap og minjastaðir sem eru á svæði þar sem framtíðar landnotkun er óráðin. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á að stöðum kunni að verða raskað vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs

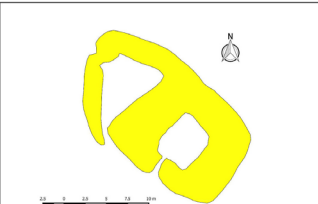
umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inni í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Í skýrslunni eru aðeins birtar upplýsingar um þær minjar sem eru innan úttektarsvæðis. Það skýrir þá staðreynd að númeraröðin er slitrótt enda upplýsingar ekki birtar um minjar sem eru utan skráningarsvæðisins.

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens	Númer fornleifar á tiltekinni jörð	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93
Sýslutákn	SF-175-009	Sveinshlaða	tóft	hlaða	E: 528751 N: 352323

Sveinshlaða 009, horft til norðurs

Ljósmynd af minjastað og uppmæling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlinu Skaftártúnguvegar (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs.

Heildarstærð tóftarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgrafin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlöðuna er annað hölf eða annað mannvirki og er það torfhlaðið. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlöðunnar eru 4-5 m á breidd. Hölfir virðast vera samtengd en hlaðan er mun yngri að sjá en hölfir norðvestan við hana. Nokkur hólmyndun er undir norðvesturhluta tóftarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1920

Heimild sem vísað er í, nánari færsla í heimildaskrá

Hætta sem steðjar að fornleif

Dæmi um skráningu á minjastaði í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

4. Fornleifaskrá

SF-033 Stapi

Hjáleiga Bjarnaness (SF-023)

Tún: 4,4 ha; garðar 1500 m².

1840: Til norðurs frá Miðskeri, liggja túnin nærri saman. SSL, 61

1873: Gott heyskaparkot, útbeit ekki áreiðanleg vegna hagamengsla Bjarnaness og hjáleiga þess. Telst þó fremur góð heyskaparjörð. Engjar undirornar ágangi úr Hornafjarðarfljótum. Engjar spillast vegna sandáfoks. SSL, 94.

SF-033:025 þúst hlutverk óþekkt

A 681380 N 431045

Rúmum 640 m norðan við bæ 001 er lítill hóll, á austurbakka Þveitar. Hóllin er rúmum 40 m austan við kletthól sem liggur upp við Þjóðveg 1. Miðlína fyrirhugaðrar hitaveitulagnar fer beint yfir hollinn. Svæðið er fremur flatlent og sker hollinn sig úr. Hann er grasivaxinn og er svæðið notað undir beit hrossa. Hóllinn er 12x10 m á stærð og snýr ASA-VNV. Hann er 1,5 m á hæð. Ekki sjá nein ummerki um fornleifar á yfirborði í hólum en lítil flöt bunga er efst á honum og þykir mjög líklegt að þar kunni mannvistarleifar að leynast undir sverði!. Staðurinn hefur verið gott beitarasvæði og gæti verið að á hólum hafi verið beitarhús.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Þúst SF-033:025, horft til vesturs.

SF-036 Krossbær

60 hdr 1697, 331.

12 hdr. 1847.

12 hdr 1840. SSL, 61.

11 hdr 1873, bændaeign. SSL, 94.

Kemur fyrir í máldaga Mariukirkju Hoffells árið 1343, DI II, 770. DI III, 243

Tún: 3,1 ha; þýfi 1/2; garðar 1196 m².

1840: Fáa faðma til norðurs frá Gerðisbænum. Tún í betra lagi en engjar orðnar lítilvægar af því að Hornafjarðarfljót bera á þær jökulleir og skriður falla úr fjallinu. Lítil hagabeit. SSL, 61.

1873: Nokkrar engjar í Krossbæjartöglum en illt að sækja heyskap þangað vegna Fljótanna sem liggja á milli. Útigangur allbærilegur. Hefur yfirhöfuð gengið talsvert úr sér. SSL, 94.

SF-036:012 hleðsla kartöflugarður

A 680273 N 434523

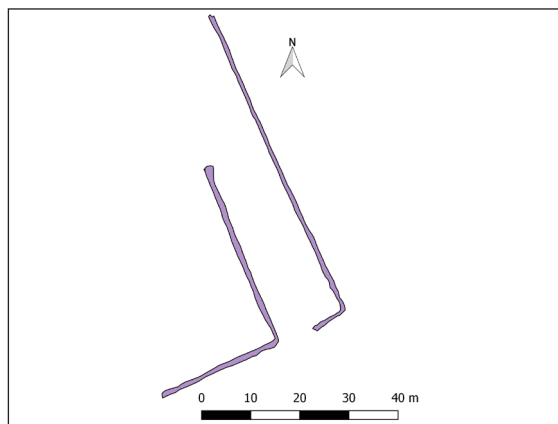
Kartöflugarður er rétt norðan við landamerki Lindarbakka (nýbýlis) og Krossbæjar. Hann er tæpum 1,2 km sunnan við bæ 001 og rúmum 850 m sunnan við tóft 033. Miðlína fyrirhugaðar pípulagnar fer þvert yfir og meðfram vesturhlíð kartöflugarðsins. Þetta eru ungar minjar.

Kálgarðurinn er fyrir vestan náttúrlega brún, skammt austan við mörk holts og mýra. Þjóðleið SF-621:001 lá fast vestan við kálgarðinn, þar er nú malarvegur frá miðri 20. öld. Svæðið er mosa- og grasivaxið, þýft og ekki nytjað.

Kálgarðurinn er 67x41 m að stærð og snýr NNV-SSA. Það má greina tvö hól og í lýsingu þessari fá þau tölustaf til aðgreiningar. Hólf 1 er austar. Það er 67x15 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggirnir eru 0,1-0,3 m á hæð, 1 m á breidd og algrónir. Austurhlíðin er best varðveitt, hún er L-laga og plægð inn í

Kálgarður SF-036:012, horft til suðvesturs.

Teikning af kálgarði SF-036:012.

brekku. Hún er 67x7,5 m að stærð og til vesturs, inni í hólfinu, eru “stallar” eða minni garðlög. Það eru ummerki um plægingu og efnistöku. Til norðurs eru allir veggir horfnir. Hólf 2 er 38x26 m að stærð og snýr NNV-SSA. Veggurinn er L-laga, 0,1 m á hæð, algróinn og óljós. Ekki er ljóst hvernig hólfið var afmarkað til vesturs og norðurs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

SF-036:027 tóft fjárhús

Tóft SF-036:027, horft til suðvesturs.

A 679857 N 435408

Tóft er rúmum 210 m SSA við bæ 001, fast NNV við Bjarnanátthaga 031. Lag og staðsetning tóftarinnar bendir til þess að um fjárhús sé að ræða. Malarvegur yfir leið SF-621:004 liggur þvert í gegnum náthagann, um 12 m norðan við fjárhúsin. Þau eru á vesturhluta holti, um 10 m fyrir suðvestan miðlínu fyrirhugaðar pípulagnar.

Lágt, gróið holt. Hér og þar eru jarðfastir, lágreistir klettar. Sunnan við malarveginn er óræktað, þýft tún sem ekki er nytjað. Fyrir sunnan holtið er mýri.

Tóftin er 10x6 m að stærð, einföld og snýr NNA-SSV. Hún er grafin inn í brekku til norðurs. Veggirnir eru 0,2-0,3 m á hæð, 1 m á breidd og algrónir. Þeir eru líklega hlaðnir úr torfi og grjóti. Það er gróið yfir allar hleðslur, veggirnir eru mosa- og grasivaxnir. Tóftin er opin til suðvesturs, út úr náthaganum. Öll

tóftin er sigin og þýfð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

SF-036:028 tóft fjárhús

A 679884 N 435375

Tóft er 35 m suðaustan við fjárhús 027, innan Bjarnanátthaga 031. Lag og staðsetning tóftarinnar bendir til þess að um fjárhús sé að ræða. Hún er 16 m suðvestan við miðlínu fyrirhugaðrar pípulagnar, á mökum holti og mýra. Lag og staðsetning tóftarinnar bendir til þess að um fjárhús sé að ræða.

Lágt, gróið holt og þýft tún. Hér og þar eru jarðfastir, lágreistir klettar. Tóftin er innan ræktaðs túns sem ekki er nytjað. Deiglendi er fast sunnan við tóftina.

Tóftin er hlaðin fyrir sunnan lágan klett, suðvestarlega á holtinu. Hún er 10x7 m að stærð, einföld og snýr SSV-NNA. Hún er opin til norðurs, fast neðan við

Tóft SF-036:028, horft til suðurs.

klettana og annað op er til suðurs. Veggirnir eru 0,3-0,4 m á hæð, 1 m á breidd og grjóthlaðnir. Það má greina 2-3 umför af grjóthleðslu að utanverðu, til norðurs. Annars eru þeir algrónir.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

SF-036:031 Bjarnanátthagi garðlag nátthagi

A 679876 N 4353444

“Framan undir Krupphálsi neðanverðum var Bjarnanátthagi. Bjarni var ábúandi á Gerði,” segir í örnefnaskrá. Bjarnanátthagi er rúmum 100 m sunnan við Krossbæjargerði SF-038, sunnan við gamla þjóðveg SF-621:004. Hann er um 250 m suðvestan við bæ 001 og tóftir 027, 028, 033 og 034 eru innan hans. Nátthaginn afmarkast af túngarði til suðurs en svæðið fyrir norðan veginn er óskráð og ekki ljóst hvar nátthaginn var þar. Fyrirhuguð pípulögn liggur þvert yfir norðurhluta nátthagans, sunnan við þjóðveginn.

Nátthaginn er sunnarlega á Krupphálsi. Þar er ræktað tún sem ekki er nytjað og hlaupið í þúfur.

Nátthaginn er 107x103 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er þríhyrningslaga og sambyggð tóft er í suðausturhorni. Í lýsingu þessari er minjunum gefin tölustafur til aðgreiningar. Túngarður 1 afmarkar svæðið sunnan við þjóðveginn. Hann er 107x103 m að stærð og mjókkar til suðurs. Sá hluti sem enn sést er líkt og þríhyrningur, þjóðvegurinn afmarkar norðurhlidina. Túngarðurinn er torf- og grjóthlaðinn, 1-2 m á breidd en víða er rof. Túngarðinum var m.a. raskað til austurs þegar rafstrengur var lagður þar í gegn fyrir nokkrum árum. Hann er 0,2-0,6 m á hæð og 2-3 m á breidd. Að vestan er túngarðurinn grjóthlaðinn á litlum kafla, þar er 2-3 umför af stóru grjóti. Líklega er þetta viðbót eða viðgerð. Túngarðurinn er algróinn að öðru leyti. Það sjást ennþá girðingarstaurar ofan á honum á kafla.

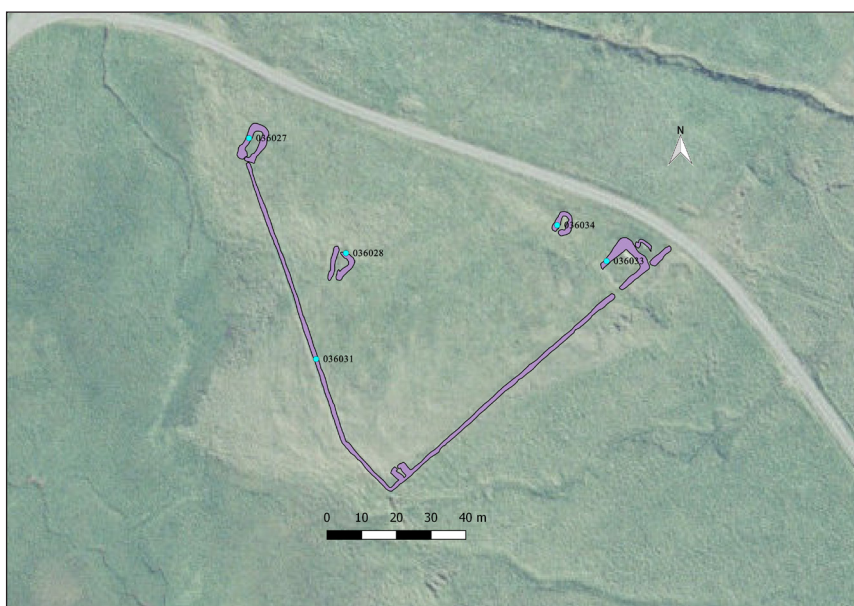

Nátthagi SF-036:031, horft til suðausturs.

Til vesturs og suðurs er túngarðurinn á mörkum holts og mýra. Tóft 2 er í suðausturhorni nátthagans. Hún er 5x4,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og opin til norðvesturs, inn í nátthagann Veggirnir eru 0,2 m á hæð, 1,5 m á breidd og algrónir. Tóftin er sigin og þýfð. Hún er fyrir utan áhrifasvæði fyrirhugaðar pípulagnar en hún fer í gegnum austurvegg túngarðsins, þar sem jarðstrengurinn rauf það.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Krossbær, 3

Uppmæling af minjum SF-036:027-034. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

SF-036:033 tóft fjárhús

A 679960 N 435373

Fjárhús SF-036:033, horft til norðausturs.

Steypt fjárhús eru fast sunnan við þjóðleið SF-621:004, um 14 m ASA við fjárhús 034 og rúmum 280 m suðaustan við bæ 001. Fjárhúsin eru líklega ekki mjög forn en njóta vafans og talin hér til fornleifa. Fjárhúsin eru norðaustarlega, innan Bjarnanátthaga 031. Framhald túngarðs 031 sést fast norðaustan við tóftina og mögulega var hún sambyggð honum. Fjárhúsin eru 6 m norðaustan við áhrifasvæði fyrirhugaðrar pípulagnar.

Lágt, gróið holt. Hér og þar eru jarðfastir, lágreistir klettur. Sunnan við malarveginn er óræktað, þýft tún sem ekki er nytjað. Fyrir sunnan holtið er mýri.

Fjárhúsin eru 15x11 m að stærð og gerð úr steypu, grjóti og torfi. Þau skiptast í tvö hólfið og er hverju þeirra gefið númer í lýsingu þessari. Hólf 1 er sunnar.

Það er 8,3x6,3 m að innanmáli og snýr norðaustur-

suðvestur. Það er opið til suðvesturs, þar var þil. Veggirnir eru 0,3-0,5 m á hæð, 2,5 m á beidd og grónir. Það má greina 2-3 umför af tilhoggnu grjóti í veggjunum, það er stórt og kemur úr nánasta umhverfi. Framhliðin er steyp, hrun úr henni er inni í tóftinni. Bárújárn var í þakinu. Hólf 2 er norðar. Þar er líklega yngri og mögulega ekki undir þaki. Það er 3x2 m að innanmáli og veggirnir eru 0,2 m á hæð. Hólfði er opið til austurs og er mun minna umfangs en hólf 1.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

SF-036:034 tóft fjárhús

A 679945 N 435383

Fjárhús SF-036:034, horft til norðurs.

Fjárhús eru 13 m VNV við tóft 033 og um 270 m suðaustan við bæ 001. Sé tekið mið af lagi og staðsetningu tóftarinnar er um fjárhús að ræða, norðaustarlega innan Bjarnanátthaga 031. Fjárhúsin eru 5 m sunnan við þjóðleið SF-621:004 og um 30 m norðaustan við miðlínu fyrirhugaðar pípulagnar.

Lágt, gróið holt. Hér og þar eru jarðfastir, lágreistir klettur. Sunnan við malarveginn er óræktað, þýft tún sem ekki er nytjað. Fyrir sunnan holtið er mýri. Tóftin er á klettabrún, ofarlega á holtinu.

Tóftin er 6,2x5 m að stærð, einföld og snýr norður-suður. Hún er grafin inn í holtið að norðan og skagar fram í lága brekku. Veggirnir eru 0,2-0,6 m á hæð, grjóthlaðnir og það má greina 3 umför af hleðslu

í þeim. Grjótið er tilhoggið og kemur úr nánasta umhverfi. Þeir eru algrónir að utan. Tóftin er opin til suðvesturs.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

SF-036:035 þúst

A 680021 N 435258

Þúst er í deiglendi tæpum 120 m suðaustan við Bjarnanátthaga 031 og tæpum 420 m suðaustan við bæ 001. Hún er beint í miðlínu fyrirhugaðrar pípulagnar.

Þústin er í deiglendi. Svæðið er gróið og þýft og hallar til suðurs að tjörn.

Þúst SF-036:035, horft til norðausturs.

Þústin er 3,7x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er algróin, 0,1-0,3 m á hæð og líkist helst gróinni malarhrúgu. Þústin hallar til suðurs að tjörn og rafstreng sem grafinn var í jörð. Þústin er hæst til vesturs, þar mótast óljóst fyrir vegg og glittir í einn stein.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

SF-037 Stóralág

Hjáleiga Krossbæjar, SF-036

7 hdr og 60 álnir 1873, bændaeign. SSL, 94.

Tún: 5,5 ha; garðar 1025 m².

1840: Í norður frá Stapanum. Nokkurt tún og útengi en lítil hagabeit sumar og vetur. SSL, 61

1873: Fremur góðar slægjur, útigangur í meðallagi. Sandfok og vatnaágangur hefur eytt engjum og spillt jörðinni. SSL, 94.

SF-037:026 Mylla heimild mylla

“[Myllulækur] kemur ofan úr Krossbæjarskarði og fellur í Þveitina. Í Skarðinu kemur hann úr Urðargili. Myllan var rétt neðan við veg. Þaðan var hann Myllulækur,“ segir í örnefnaskrá.” Myllan stóð í læknum fast suðvestan við Þjóðveg 1. Brú liggur yfir Myllulækinn, rúmum 780 m VSV við bæ 001. Miðlína fyrirhugaðrar hitaveitulagnar er 3 m vestar. Suðvestan við brúna liggur myllulækurinn í litlu gili eða dæld. Hliðar hennar eru grasivaxnar að mestu þó sumstaðar glitti í moldarbörð.

Ekki sjást nein ummerki um mylluna í læknum og hafa ummerki líklega öll verið fjarlægð.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Stóralág,1

A 681010 N 433001

Mylla SF-037:026, horft til suðvesturs.

SF-037:038 vegur leið

Upphlaðinn vegur er vestan við Þjóðveg 1, við brúna sem liggur yfir Myllulæk, tæpum 750 m suðaustan við bæ 001. Nýlegur vegur niður að sumarbústaðnum Myllulæk var lagður þvert yfir veginn. Vegurinn er 15 m vestan við miðlínu fyrirhugaðrar hitaveitulagnar. Vegurinn liggur upp að Myllulæk og giliinu eða dældinni sem hann liggur í. Svæðið er þýft og grasivaxið en fremur flatlent niður að giliinu. Norðan við veginn er klettahóll og gamall lækjarfarvegur.

Vegurinn liggur norðvestur-suðaustur og skiptist upp í tvo hluta þar sem nýlagður sumarbústaðavegur liggur yfir hann þverann. Hann er tæplega 60 m langur og er tæpir 4 m á breidd. Hann er upphlaðinn og um 0,2-0,5 m á hæð. Hann er algróinn og ekki sést í grjóthleðslur. Dæld sem er um 0,5 m á dýpt og 0,3 m á breidd liggur norðaustan við veginn. Hugsanlega hefur jarðvegi verið mokað þaðan til þess að nota í hluta af veginum. Líklega tengist vegurinn að myllu

026 að einhverju leyti og gæti hafa verið notaður til flutninga til og frá myllunni. Vegurinn liggur alveg að lækjargiliinu í suðaustri og heldur áfram til norðvesturs í átt að klettahól. Hann verður ógreinilegri eftir því sem norðar dregur og hverfur að kolum í þýfinu við gamla lækjarfarvegin.

A 680689 N 433004

Vegur SF-037:038, horf til suðausturs.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

SF-040 Hoffell

66 hdr 160 álnir 1697, OL, 331.

Hoffell var að hálfu bændaeygn og að hálfu eign Hoffellskirkju. Kirkjujarðirnar Setberg og Svínafell voru stundum taldar hjáleigur - JJ, 3. Hoffell á s.k. Lambatungur norðan við Lambatungujökul. Hoffell átti áður Reipsdal en hann var seldur 1937 - ATH merki við Setberg

60 hdr til forna ásamt Setbergi og Svínafelli, SSL, 62.

18 hdr og 40 álnir 1873, bændaeygn. SSL, 94.

Gyrðir biskup í Skálholti skipar Svínafell í Hornafirði undir undir Hoffellskirkju, DI VIII 8; DI III, 126-7. Jörðin kemur einnig fyrir í máldaga árið 1343, DI II, 769- 70. Hoffellsmáldagi árið 1367, DI III, 242-3; DI II, 769-70.

Í Landnámu segir « Auðunn inn rauði keypti land at Hrollaugi utan frá Hömrum og út öðrum megin til Viðborðs. Hann bjó í Hofsfelli ok reisti þar hof mikit. Frá honum eru Hofsfellingar komnir,» Í, I, 194.

Í Frásögum um fornaldarleifar er sagt frá Skeggy og munnmæli um grafhaug Skeggja, 81. Einnig er frásögn um Ketillaugarfjall og gull Ketils, 81; og að lokum frásögn um Hofið Goðaborg með hlið úr kopar, sem nafn Hoffells á að vera dregið af, 82. Heillaóskakvæði sr. Jóns Jónssonar til Guðm. Eiríkssonar á Hoffelli árið 1889: Hér áður Auðunn rauði/nam land og bæ, því ærnum réð hann auði,/er flutti yfir sæ,/og hof undir háu felli/sá höldur setja vann/og nægta naut til elli/og niðjar eftir hann. BAS, 264.

Tún: 8,3 ha; Þýfi 1/13; garðar 1741 m².

1840: Nokkuð stórt tún en þó miður grasfeið, hefur einhvern útheyskap sem gengur afsér líkt og Krossb. og Setbergsengjar. Ánægjanleg hagbeit á sumrum, lítill útigangur á vetrum og lítillvægt skógarkropp. SSL, 62.

1873: Víðáttumikil tún, engjar mikið afsér gengnar frá því sem var. Útigangur er þar allgóður. Jörðin mikið eyðilegst vegna vatnaágangs og skriðuhlaupa úr fjöllum. SSL, 94.

SF-040:013 *Nátthagi* hleðsla nátthagi

A 676788 N 437720

“Þar hét áður Réttarklettsbarð efra, og eru nú nýju fjárhúsin framan í því og þar girðing fyrir neðan, sem nú er kölluð Nátthagi, og Réttarklettsbarð neðra, sem grjótgardurinn að neðan liggur eftir,” segir í örnefnaskrá. Allt þetta svæði við fjárhúsin kallast Nátthagi að sögn Unnar Guðmundsdóttur, heimildamanns. Hann er um 280 m suðaustan við

Nátthagi SF-040:013, horft til norðurs.

bæ 001 og rúmum 30 m SSA við Efri-Nátthaga 019. Þetta svæði er mikið raskað, fjárhúsin hafa verið endurbyggð frá því að örnefnaskráin var gerð og gæsakofi byggður fast til austurs. Nátthaginn er innan reits sem deiliskráður var árið 2018 vegna borholufuramkvæmda í tengslum við fyrirhugaða hitaveitulögn.

Afgirt gerði er sunnan og austan við fjárhúsin, þar er gróið svæði og melur undir. Ræktað svæði er til austurs og deiglendi. Þar er gæsakofi sem nýttur er sem skemma.

Ekki er vitað hversu stór nátthaginn var en hluti af norðausturhlið er enn varðveittur. Jafnframt er vitað hvar suðurhliðin lá á milli tveggja steyptra stöpla. Nátthaginn var a.m.k. 65x40 m að stærð og

var austan við veginn að bænum. Norðausturhliðin er 36x1 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggurinn var endurhlaðinn úr stóru grjóti af Úlfari Helgasyni, heimildamanni, og stendur grjótið upp á rönd. Steyptir stólpar gefa legu suðurhliðarinnar til kynna, þeir eru það eina sem eftir er þar. Ekki er vitað hvar nátthaginn var til norðvesturs. Hleðslan er 0,3-0,5 m á hæð, 1 m á breidd og það má greina 1

umfar í þeim. Hleðslan er uppi á kletthrygg að sunnan. Vírgirðing liggur meðfram hleðslunni.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Hoffell, 3

SF-040:019 *Efri-Nátthagi* heimild nátthagi

A 676752 N 437739

“Fyrir austan veginn þar [Við Traðarenda?] var nátthagi, sem nú er sléttður í tún og hét Efri-Nátthagi. Þar hét áður Réttarklettsbarð efra, og eru nú nýju fjárhúsin framan í því og þar girðing fyrir neðan, sem nú er kölluð Nátthagi [013], og Réttarklettsbarð neðra, sem grjótgardurinn að neðan liggur eftir, en nafnið á vörðunum [ekki er vitað hvaða vörður þetta eru] gildir nú aðallega fyrir hæðirnar á veginum,” segir í örnefnalýsingu. Nátthagi er merktur inn á túnakort frá 1920, suðaustan við heimatúnið. Nátthaginn var rúma 240 m SSA við bæ 001, skammt ofan (norðan) við “nýju fjárhúsin”. Ekki er vitað hversu stór nátthaginn var, hnit var tekið tæpum 20 m norðan við fjárhúsin. Fyrirhugað borholusvæði vegna hitaveitulagnar er 17 m austar, ekki er ólíklegt að nátthaginn hafi náð inn á svæðið. Það er ekki er vitað hvar hann var nákvæmlega staðsettur eða stór eins og áður sagði. Réttarklettsbarð neðra sést að hluta fyrir norðan og austan fjárhúsin.

Slétt, ræktað tún. Fyrir norðan fjárhúsin er brún í túninu og það hallar til suðausturs. Réttarklettsbarð er fyrir norðan og austan og sjást enn.

Engin ummerki nátthagans sjást á yfirborði.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Hoffell, 3; Túnakort 1920

SF-040:050 *Leiran* garðlag áveita

A 677463 N 437838

“Leiran og aurarnir: Leiran var um tíma slægjaland, og voru gerðar talsvert stórar áveitur þar, en áin rann inn í áveiturnar í vöxtum og eyðilagði garðana svo að lokum, að hætt var að gera við þá og notuð fyrir bithaga síðan,” segir í örnefnalýsingu. Hluti af áveitumannvirkjunum er innan deiliskráningarreits sem skráður var árið 2018 vegna borholugerðar og fyrirhugaðrar hitaveitulagnar. Syðsti flóðgarðurinn var skráður en önnur mannvirki eru óskráð. Áveitan er 680 m austan við bæ 001, vestan við Hoffellsá.

Áveita SF-040:050. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Áveita SF-040:050, horft til vesturs.

Deiglent, gróið og þýft svæði. Víða eru lækjardrög og djúpir pyttir. Þegar er byrjað á framkvæmdum er snúa að borholum, m.a. vegum og malarnámi.

Einn flóðgarður er innan deiliskráningarreits. Hann er 250 m að lengd, 0,2-0,3 m á hæð og 2-3 m á breidd. Hann er rofin á fjórum stöðum, bæði vegna lækjardraga og malarvegar að borholu. Hann hlykkjast austur-vestur og er torfhlaðinn. Ekki sjást ummerki um efnistöku meðfram garðinum. Fleiri flóðgarðar eru nokkuð norðar, utan við úttektarsvæðið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Hoffell, 1

SF-040:055 *Skökuklettur* náttúruhin huldufólksbústaður

A 676951 N 437530

“Austurbringur og Fjallið að austan: Þar sem vegurinn kemur á Sandinn, er einstakur klettur í horninu, sem heitir Skökuklettur [...]. Sagt er, að heyrst hafi strokkhljóð í klettinum og hafi hann fengið nafnið af

Skökuklettur SF-040:055, horft til NNV.

Því (sbr. Dumlu- eða (Demlukletta í Borgarhöfn, S. E.), en sennilegra er, að nafnið komi af því, að hann er eins og smjörsbaka í lögun,” segir í örnefnaskrá. Skökuklettur er innan deiliskráningarreits sem skráður var vegna borhola í landi Hoffells 2018. Skökuklettur er rúmum 210 m sunnan við náttþaga 013 og rúmum 520 m suðaustan við bæ 001. Fyrirhugað stöðvarhús er 25 m norðaustar.

Gróið tún. Svæðið hefur verið ræktað en er ekki nýtt lengur. Vírgirðing er skammt vestar og skjólbelti þar við.

Skökuklettur er náttúrulegur. Hann er 1-1,5 m á hæð, 9x3 m að stærð og flatur að ofan. Hann er brattur og ekkert mannvirki sést nærri honum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Hoffell, 10

SF-040:071 hleðsla varnargarðurur

A 676835 N 437655

Hleðsla SF-040:071, horft til suðausturs.

Hleðsla er 13 m fyrir suðaustan Náttþaga 013, neðan (sunnan) við lágt klettabelti. Þar sunnar er deiglendi. Hleðslan er innan deiliskráningarreits sem skráður var í landi Hoffells 2018. Hleðslan er rúmum 350 m suðaustan við bæ 001.

Gróið tún, það er ræktað en ekki nytjað. Túnið er halla til suðurs að lækjardragi og deiglendi.

Hleðslan er 5,5 m á lengd, 0,5 m á breidd og 0,1-0,2 m á hæð. Hún er grjóthlaðin. Hún er að öllum líkindum ekki forn, líklega hlaðin undir girðingu.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

SF-040:072 heimild mógrafir

A 676855 N 437670

Svæðið þar sem mógrafir SF-040:072 voru, horft til austurs.

“Fyrir austan Náttþagann [013] eru rof, sem kölluð eru Mógrafir. Þar var mór tekinn fyrir nokkrum árum, þótti ekki borga sig og því hætt við hann,” segir í örnefnaskrá. Mógrafirnar sjást ekki en að sögn heimildamanna voru þær líklega við lítinn læk austan við Náttþaga 013. Þær eru innan deiliskráningarreits vegna fyrirhugaðrar borunar og hitaveitulagnar sem skráður var 2018. Mógrafirnar voru 25 m austan við Náttþaga 013 og um 350 m suðaustan við bæ 001.

Lækur rennur til suðausturs fram undan brún í túninu. Klettur er skammt norðar. Allt þetta svæði er deiglent og gróið.

Engin ummerki um mógrafirnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Hoffell, 3

SF-040:073 heimild vað

A 677488 N 437640

Á herforingjaraðskorti frá 1905 sést leið SF-621:003 liggja á milli Hoffells og Setbergs SF-039. Að sögn Stefáns Helga Helgasonar, heimildamanns, var þetta kirkjuleið á milli bæjanna. Vaðið er nafnlaust

og var breytilegt eftir því hvernig lá í ánum. Það er rúmum 200 m sunnan við áveitu 050 og rúmum 930 m suðaustan við bæ við bæ 001. Það er austarlega, innan deiliskráningarreits sem skráður var 2018 vegna borunar og fyrirhugaðrar hitaveitulagnar. Það er ekki talið vera í hættu, það var breytilegt eftir Hoffellsánni sem nú þegar hefur afmáð öll ummerki. Grónar áreyrar. Þarna er malarnám og vegslóðar. Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Herföngjaráðskort 1905, kort 106 LÓN SV

Meint vað SF-040:073, horft til suðausturs.

SF-621 Fornleifar á fl. en einni jörð

Fornleifar á fleiri en einni jörðu í Bjarnaneshreppi

SF-621:002 heimild leið

A 677065 N 437508

Samkvæmt Herföngjaráðskorti frá 1905 lágu reiðgötur frá Hoffelli ÁR-040 að Krossbæ ÁR-036. Leiðin lá til suðausturs frá heimatúni Hoffells, þar er hún innan deiliskráningarreits sem tekinn var út 2018 vegna borunar og fyrirhugaðrar pípulagnar. Farið var yfir Hoffellsá utan deiliskráningarsvæðisins og kom að Krossbæ fyrir sunnan heimatúnið. Þar skammt vestar er leiðin hún innan fyrirhugaðrar pípulagnar, leiðin gerir það á þremur stöðum.

Slétt, ræktað tún er í landi Hoffells. Þar er stutt niður á mel. Hið sama er að segja við Krossbæ, þar eru ræktað tún á mörkum holta og deiglendis.

Öll ummerki þessarar leiðar eru horfin af yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herföngjaráðskort 1905, kort 106 LÓN SV

SF-621:003 heimild leið

A 677326 N 437678

Reiðgötur eru sýndar milli Hoffells SF-040 og Setbergs SF-039 á Herföngjaráðskorti frá 1905. Leiðin lá til austurs frá heimatúni Hoffells, fór yfir Hoffellsá á vaði SF-040:073 og kom að suðurenda heimatúns Setbergs. Að sögn Stefáns H. Helgasonar, heimildamanns, var þetta kirkjuleið á milli bæjanna. Þar sem leiðin kom að heimatúni Hoffells er hún innan deiliskráningarsvæðis vegna borunar. Leiðin var ekki skoðuð í landi Setbergs.

Ræktað, slétt tún. Það er á ármelum og grunnt er niður á mel.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herföngjaráðskort 1905, kort 106 LÓN SV

SF-621:004 heimild leið

A 680229 N 434530

Á Herföngjaráðskorti frá 1905 eru sýndar reiðgötur á milli Krossbæjar SF-036 og Stóru-Lágar SF-037. Á miðri 20. öld var lagður upphlaðinn vegur á sama stað og er hann yfir gömlu leiðinni að stóru ef ekki öllu leyti. Þessi leið kemur á þremur stöðum inn á áhrifasvæði fyrirhugaðar pípulagnar.

Horft til norðurs yfir svæðið sem leið SF-621:004 lá eftir.

Vegurinn er 5-6 m á breidd og bílfær. Hann er innan túna og skógræktarsvæða og búið er að fella allar brýr á honum.

Engin ummerki um leiðina sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Herforingjaráðskort 1905, kort 106 LÓN SV

SF-621:005 heimild leið

A 680887 N 433189

Samkvæmt herforingjaráðskorti frá 1905 liggur gata frá Miðskeri SF-032 austan við Þveit og að Stóru Lág SF-037. Gatan liggur á nánast sama stað og Þjóðvegur 1 liggur nú meðfram vatninu.

Malbikaður Þjóðvegur er að stórum parti þar sem leiðin lá en einnig fór hún þar sem tún Stapa SF-033, Miðskers SF-032 og Stóru Lágar SF-037 lágu sunnan og austan við Þveitina.

Engin ummerki sjást um leiðina vegna vegagerðar og sléttunar túna.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

5. Niðurstöður

Vorið 2018 voru teknar út fornleifar á tveimur svæðum í gamla Bjarnaneshreppi. Annars vegar var tekið út áhrifasvæði hitaveitulagnar á um 9 km löngu svæði sem náði frá Hoffelli að Stapa. Tekið var út 50 m breitt áhrifabelti og samtals voru skráðir 13 minjastaðir af ýmsum toga innan skráningarsvæðisins. Aukalega var svo tekinn út samfelld 30 ha svæði innan landamerkjanna Hoffells sem kannað er sökum ráðagerða um frekari borholur og mannvirki á svæðinu. Átta minjastaðir reyndust innan reitsins. Við deiliskráningu er jafnan fylgt þeirri meginreglu að skrá alla minjastaði, þótt í sumum tilfellum gætu minjar reynst yngri en 100 ára (sem eru aldursmörk friðunar). Eins voru skráðir nokkrir staðir þar sem minjar eru óverulegar þar sem fram framkvæmdir geta verið óafturkræfar og er mikilvægt að skrá allar upplýsingar um mannvistarleifar enda þótt aldur minjanna kunni að vera óþekktur.

Minjastaðirnir sem skráðir voru reyndust nokkuð fjölbreytilegir. Þeir skiptast svo eftir tegundum/ hlutverkum:

Minjar	Fjöldi
Kálgarður	2
Varnargarður	3
Fjárhús	4
Nátthagi	3
Mylla	1
Áveita	2
Huldufólk	1
Mógrafir	1
Vað	1
Leið/vegur	5
Þúst, óþekkt hlutverk	2
Hleðsla óþekkt hlutverk	1

Tafla 1: Hlutverk og fjöldi minjastaða.

Allir staðirnir teljast í hættu eða stórhættu, enda innan fyrirhugaðs framkvæmdasvæðis. Rétt er að taka fram að þegar hættumat er gert er metið hvort einhver hætta geti mögulega steðjað að fornleifum, ef ekki verði gripið sérstakra ráðstafana. Í flestum tilfellum er ekki talið fullvíst að staðurinn verði fyrir raski og hættan hvorki talin óhjákvæmileg eða óyfistíganleg heldur er hættumatinu ætlað að vekja athygli á því að umræddur minjastaður geti lent í hættu vegna tiltekinna þátta.

Innan deiliskráningarreits í landi Hoffells voru skráðir átta minjastaðir og sáust yfirborðsummerki um meira en helming. Vinna við framkvæmdirnar innan reits er þegar

hafin. Þar eru nú þegar borholur, vegir og malarnáma. Það er ljóst að áveitugarði 040:050 á svokölluðum Leirum var raskað þegar vegur var lagður að einni holunni.

Í allt voru 13 staðir skráðir innan fyrirhugaðrar hitaveitulagnar. Áætlað er að hitaveitulögnin liggi samhliða rafstreng frá RARIK sem plægður var í jörð fyrir nokkru og þannig verður raski vegna þessara framkvæmda haldið í lágmarki. Lagning jarðstrengsins olli þó einhverjum minjaspjöllum á sínum tíma sérstaklega í landi Krossbæjar og er því mikilvægt að tryggja að frekari framkvæmdir auki ekki enn á skaðann. Rafstrengurinn var m.a. plægður í gegnum nátthaga 036:031, þar er 5 m breitt rof í vegg. Innan nátthagans eru fjárhús 036:027 og er áætlað er að fara skammt norðan við þau með lögnina. Nátthaginn er skammt sunnan við heimatún Krossbæjargerðis SF-038 og Krossbæjar. Á þessu svæði þarf að sýna varúð, enda gildir sú meginregla um dreifingu minja að hún er hvergi eins þétt og í og við gömlu heimatúnin.

Í lokinn er vakin athygli á því að fyllstu varúðar ber að gæta þar eru þekktar minjar en lítil sem engin yfirborðs ummerki sjást. Staðreyndin er nefnilega sú að þrátt fyrir að engin ummerki sjáist um minjar á yfirborði leynast oft talsverðar mannvistarleifar undir sverði. Það má því minna það að ekki sé farið í framkvæmdir á slíkum stöðum án samráðs við Minjastofnun Íslands. Að lokum má minna á 22. og 23. grein laga um menningarminjar en þar segir: „Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Ennfremur segir: „Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.“

Heimildir

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2015. *Skráning fornleifa vegna hitaveitulagnar frá Hoffelli að Höfn í Hornafirði. FS569-15101*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.

Björn Lárusson. 1967. *The Old Icelandic Land Registers*. C.W.K. Gleerup: Lund

Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu I. 1971. Bókaútgáfa Guðjóns Ó, Reykjavík.

DI: *Diplomatarium Islandicum eða Íslenskt fornbréfasafn* I-XVI. 1857-1972. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn og Reykjavík.

FF: *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823* I-II. 1983. Sveinbjörn Rafnsson (ritstjóri). Reykjavík.

Herforingjaráðskort 1905, kort 106 LÓN SV. Landmælingar Íslands. Slóðin er: <https://www.lmi.is/landupplýsingar/kortasafn/>

ÍF: *Íslensk fornrit I, Íslendingabók Landnáma*. 1933. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

JJ: *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi af búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. 1847. Gefið út af J. Johnsen, Kaupmannahöfn.

Lög um Menningarminjar. Skoðað 27.11.2017. Slóðin er: <http://www.althingi.is/altext/stjt/2012.080.html>

SSSk: *Skaftafellssýsla: sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873*. 1997. Reykjavík. Sögufélag.

Túnakort 1920. Uppdráttur af túnnum Hoffells, Krossbæjar og Krossbæjargerðis. Þjóðskjalasafn Íslands.

Ö-Hoffell: Guðmundur Helgason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Ö-Krossbær: 1971. Stefán Einarsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Ö-Stóruhá: Án ártals. Sigfinnur Pálsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

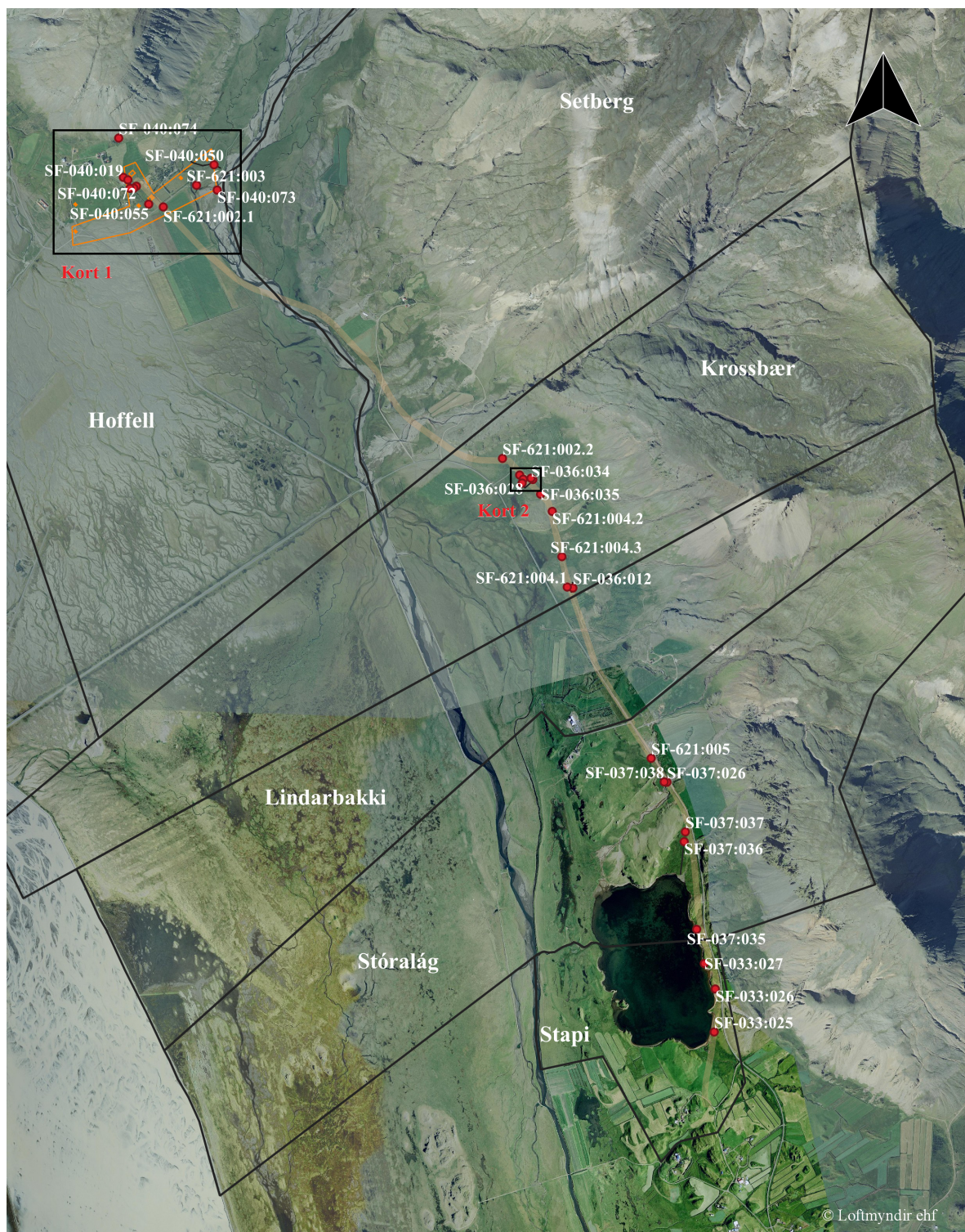
Heimildamenn:

Sigurður Sigfinnsson, Stóru­lág, f. 1953
Stefán Helgi Helgason, Setbergi, f. 1959
Unnur Guðmundsdóttir, Hoffelli, 1956
Úlfar Helgason, Hoffelli, f. 1945
Valgerður Gunnarsdóttir, Stapa, f. 1935
Þrúðmar Þrúðmarsson, Hoffelli. f. 1954

Hnitaskrá í ISN93:

Samtala	Northing	Easting
040050	437838,883	677463,379
040073	437749,963	677565,483
621003	437678,173	677326,178
621004	434530,84	680229,615
033025	431045,353	681380,904
036012	434523,502	680273,949
036027	435408,54	679857,072
036028	435375,362	679884,988
036031	435344,90	679876,42
036033	435373,079	679960,057
036034	435383,399	679945,828
036035	435258,131	680021,157
037026	433001,761	681010,351
037038	433004,144	680989,207
040013	437720,387	676788,712
040013b	437653,771	676804,611
040019	437739,985	676752,995
040055	437530,024	676951,371
040071	437655,37	676835,133
040072	437670,51	676855,313
621002	437508,428	677065,766
621002 2	435538,141	679722,3
621004 2	435122,01	680111,04
621004 3	434769,03	680190,01
621005	433189,484	680887,119

Minjakort:

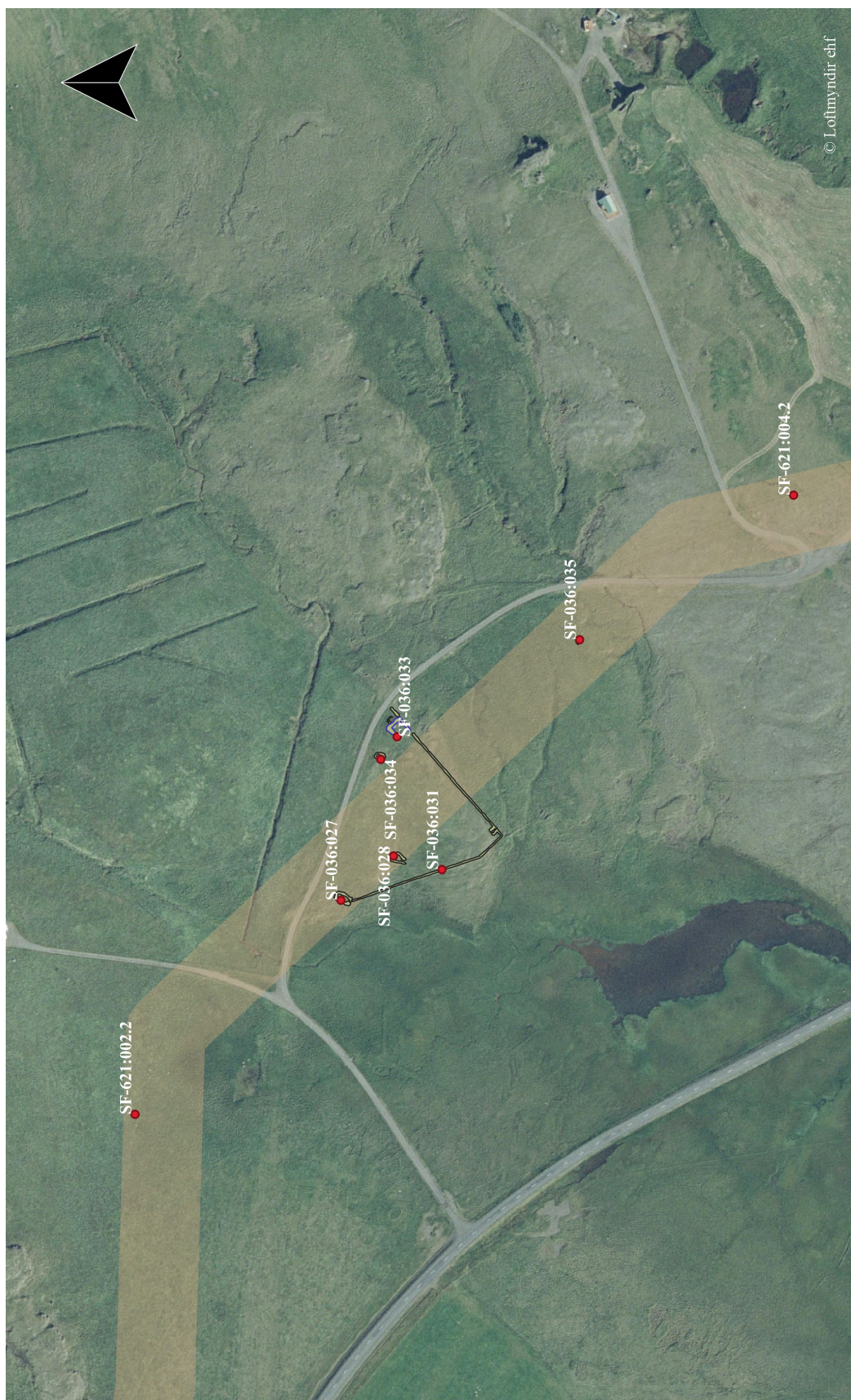

Skýringar

- Skráðar fornleifar
- Útlínur fornleifa
- Viðmiðuð landamerki
- Skráningarsvæði 1 - Pípulögn
- Skráningarsvæði 2 - Borholur

Yfirlitskort

Skýringar

- Skráðar fornleifar
- Skráningarsvæði 1 - Pípulögn
- Útlínur fornleifa
- Skráningarsvæði 2 - Bortholur

ÁR-036 Krossbær - kort 2

ÁR-040 Hoffell - kort 1

Skýringar

- Skráðar fornleifar
- Skráningarsvæði 1 - Pípulögn
- Útlínur fornleifa
- Skráningarsvæði 2 - Borholur

